

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ותשע

ראה (תש"ל)

פרק י"ד

א. שאלה כללית

ר' יצחק עראמה: עקידת יצחק פ' ראה שער צ"ד:
וכאשר נתן סדר אכילת מעשר שני והפרשת מעשר עני בשנה השלישית וכל ענינם,
שכלם הם דברים שצריכים למוד והרגל, מפני שטבע האנשים מנגותן בקצת, נעתק
לענין שהוא יותר מנגד מזה ואמר (ט"ו א') "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה".

(1) כיצד מסביר בעל עקידת-יצחק את סמיכות הפרשיות
של הפרשיות: יד כ"ב - כ"ז
יד כ"ח - כ"ט
טו א' - י"א

(2) הסבר את הביטויים המסומנים בקו.

ב. שאלה כללית

לדעת ר' דוד הופמן (בפירושו לספר דברים) כבר היה "מעשר שני" נהוג לפני מכן-
תורה והתורה עשתה אותו נוהג - מצוה.
מה הם הרמזים לכך בספר בראשית?

ג. במעם מעשר שני

רשב"ם כ"ג ד"ה למען תלמד ליראה את ה':
כשתראה מקום שכינה וכוהנים בעבודתם ולוויים ביוכנס וישראל במעמדם.

ספורנו: ד"ה למען תלמד ליראה:

כי במקום הנבחר למקדש יהיה בית דין הגדול להבין ולהורות.
מה המשותף לשניהם בהסבר טעם מעשר שני ובמה הם
נבדלים זה מזה?

ד. במעם מצות מעשר שני

ספר החינוך פרשת בחוקותי מצוה שג':
שרשי המצוה (=טעם המצוה) שהאל ב"ה בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו, להיות
כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו ובחכמתו משכס בחכמה זו, למען ילמדו ויקחו
מוסר, כי יודע אלוהים שרוב בני האדם נמשכים אחר החומר פחות, בשגם הוא
בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סבב בתבונתו ונתן
להם מקום, שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק שכל אדם נמשך
לקבוע דירתו במקום שממונו שם. לכן בהעלות כל איש מעשר בקר וצאן שלו שנה
שנה במקום שעסק התורה והחכמה שם, והוא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דת
ומביני מדע; וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתו בארבע שני השמיטה (כמו
שידוע שמעשר שני נאכל שם) אז ילך שם בעל המסון ללמוד תורה או ישלח שם
אחד מבניו שילמד שם ויהא ניזון באותן פירות; ומתוך כך יהיה בכל בית ובית
מכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו. ובכן תמלא
הארץ דעת את ה', כי אם חכם אחד לבד יהיה בעיר או אפילו עשרה, יהיו הרבה
מבני העיר והנשים והילדים שלא יבואו לפניהם כי אם פעם אחת בשנה; ואפילו
ישמעו דבריהם פעם אחת בשבוע, ילכו הבית וישליכו כל דברי החכם אחר גורם.
אבל בחיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב ובוקר וצהרים ויזחירם תמיד,
אז יהיו כולם אנשים ונשים וילדים מוזהרין ועומדים ולא ימצא ביניהם שום
דבר חסא ועון, ויזכו למה שכתוב "ונחתו משכבי בתוככם והייתם לי לעם
ואנכי אחיה לכם לאלוהים".

העמק דבר ד"ה למען תלמד ליראה:

ותניא ספרי והובא בתוס' קדושין ד' כ"ג: "לא ניתן מעשר שני אלא בשביל
תלמוד ויראה". והפירוש, כי מעשר שני אינו נאכל כי אם בירושלים ואי אפשר
לבעלים לאכול במשך ימי רגלים שבא לירושלים כל עשירות תבואתו ועל כן או
יושב בעצמו בירושלים גם אחרי הרגל, והרי אין לו עסק כי אם תלמוד ויראה,
או שמניח לתלמידים בירושלים ובהם התלמידים מתפרנסים ומתורבים. וזה הוא
תכלית מצות מעשר שני להגדיל תורה...

העמק דבר (המסך)

...ומאחר שכן דמיירי בתלמידים, פירש הכתוב "דגנך ותירושך ויצהרך" שחמה הכרחי לחיות האדם הנדרש לתלמידים, כדאיחא בבבא בתרא דף צ' ע"ב דיינות שפנים וסלתות המה חיי הנפש.

מה ההבדל בין שניהם בטעם המצוה?

ה. בטעם מצות מעשר שני

האלשיך בפירושו לפ' ראה:

כ"ג. ואכלת לפני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר... למען תלמד ליראה את ה' אלוהיך.

כי הנה אמרו 'למען תלמד' יקשה, כי איך האכילה ושתיה ושחמה יתירה תלמד ליראה?! ואלו אמר: 'למען תלמד לעבוד' היינו אומרים שע"י התעכבם בירושלים לאכול מעשר שני יהיו פנויים ממלאכת בחיהם ויעסקו בתורה - אך אומרו 'למען תלמד ליראה' - הוא בלתי מתיישב.

ואפשר כי לבלי יבעטו ברוב טובה ויראה בעיניהם כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא, על כן צוים הקב"ה שיולכו עמם מעשר מכל אשר להם לפני ה', כאילו נותנים מנת המלך, וכן המעשר ההוא "קודש לה'" ומשולחן גבוה, כאילו נותנים מנת המלך; וכן המעשר ההוא "קודש לה'" ומשולחן גבוה הם אוכלים. (כנודע שאינו נחשב להם כממון עצמם, כמעשר ראשון ללוי, שהרי לוי שקדש אטח במעשר ראשון וישראל שקדש אטח במעשר שני שלו איבת מקודשת, שהרי אינו שלו כי לה' הוא, כי משולחן גבוה הוא אוכל ולא הורשה אלא לאכול ולשתות לבד). נמצא בזה "החיי יתן אל לבו" כי עבד מלכו של עולם הוא ומשלו הוא אוכל ובוזה לא ימוש מלירא את ה' תמיד.

ועל פי הדרך הזה יתכן רמז באמרו "לפני ה'" לומר שתאכל בתת לבך שאתה לפני ה' - שתהא במורא גדול - וזהו "למען תלמד ליראה את ה'".

במה שונה האלשיך בטעם המצוה מכל הקודמים שהבאנו בשאלות ג ו-ד ומה יש לומר לזכנת פירושו?

ו. כ"ד. כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה'... כי יברכך ה' אלוהיך.

רש"י ד"ה כי יברכך שתהא התבואה מרובה לשאת.

אא (1) מה קשה לו?

א (2) באיזו מארבע לשונות של "כי" יש לפרש את ארבעת ה"כי" של פסוק זה לפי רש"י?

(לענין "כי המשמש בד' לשונות" עיין בראשית י"ח ט"ו רש"י ד"ה כי יראה, כי צחקת)

ז. שאלות ודיוקים ברש"י

1. כ"ב ד"ה עשר תעשר: מה ענין זה אצל זה? (אצל הפסוק הקודם לו). אמר להם הקב"ה לישראל: לא תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן. שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל, אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן, שנאמר (מלכים ב' י"ט כ"ו) "ושדפה לפני קמה" - וכן לענין בכורים.

הסבר, למה אין רש"י מביא מדרש זה במקומו הראשון, בשמות כ"ג י"ט, - שהוא מזכירו בסוף דבריו - ולא במקומו השני בשמות ל"ד - כ"ו, ולא הביאו אלא במקומנו?

2. כ"ד ד"ה כי יברכך: שתהא התבואה מרובה לשאת.

(א) מה קשה לו?

אא (ב) הרא"ם מקשה: ולמה לא יפרשו שיהיה דבק עם "כי ירחק ממך המקום" הסמוך לו, ויהיה פירושו: כי יברכך לכבוש כל כך ארצות לשבת בס עד שירחק ממך המקום? ענה לשאלתו!

תשובות נא לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.